

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงลักษณะแบบแผนและกระบวนการของการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยพิจารณาถึงอิทธิพลของปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสื่อมวลชนที่มีต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของประชากรในเขตที่มีความเป็นเมืองปนชนบท หรือในสังคมที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบเกษตรกรรม-อุตสาหกรรมในท้องถิ่นเดียวกัน โดยศึกษาจากประชากรตัวอย่างเฉพาะในอำเภอธัญบุรี และอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ซึ่งได้ใช้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จากโครงการวิจัยลักษณะการย้ายถิ่นของประชากรในเขตเมืองปนชนบท และโครงการวิจัยหน้าที่ของสื่อมวลชนต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นโครงการย่อยในโครงการวิจัยปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยในเขตเมืองปนชนบท ระหว่าง พ.ศ. 2521-2523 ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในโครงการย่อยทั้งสองนี้ดำเนินการระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม 2523

ในการศึกษานี้ ใช้อาชีพเป็นดัชนีของการจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคมของบุคคล โดยอาศัยแนวทางจากผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดลำดับช่วงชั้นและการเลื่อนชั้นทางสังคมของไทย ทั้งในเขตเมือง เขตชนบท และเขตเมืองปนชนบท และได้อาศัยแนวความคิดของต่างประเทศมาพิจารณาประกอบด้วย จึงสรุปเป็นช่วงชั้นอาชีพจากลำดับสูงไปหาต่ำได้ดังนี้ (1) ช่วงชั้นอาชีพที่ไม่ใช้แรงกาย (2) ช่วงชั้นอาชีพที่ใช้ฝีมือและกึ่งใช้ฝีมือ และ (3) ช่วงชั้นอาชีพเกษตรกรรมและแรงงานไร้ฝีมือ จากนั้นก็ได้นำเอาอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนซึ่งเป็นหน่วยในการวิจัยนี้ กับอาชีพของบิดาหัวหน้าครัวเรือนมาจัดอยู่ในช่วงชั้นต่าง ๆ และพิจารณาเปรียบเทียบช่วงชั้นอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนกับช่วงชั้นอาชีพของบิดาหัวหน้าครัวเรือน ทำให้สามารถจำแนกสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมได้เป็น 3 สถานภาพด้วยกัน คือการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น การคงอยู่ในชั้นทางสังคมเดิม และการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลง

ในเบื้องต้นของการวิจัย ได้ศึกษาถึงลักษณะแบบแผนของการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยแยกกล่าวเป็น 2 ประเด็นด้วยกัน คือ การเปลี่ยนแปลงอาชีพระหว่างรุ่นอายุ กับการเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นอายุ

จากการศึกษาพบว่าในการกระจายสัดส่วนของอาชีพระหว่างรุ่นอายุนั้น มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด คือในรุ่นของบิดาหัวหน้าครัวเรือนกว่าครึ่งหนึ่งประกอบอาชีพเกษตรกร รองลงไปคือค้าขาย รับราชการ ส่วนอาชีพที่มีสัดส่วนน้อยที่สุดคือทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งระดับสูงและระดับต่ำรวมแล้วมีเพียงร้อยละ 2.1 เท่านั้น แต่ในรุ่นของหัวหน้าครัวเรือนอาชีพนี้เพิ่มขึ้นในอัตราที่มากที่สุด คือเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 19.8 ส่วนอาชีพที่เพิ่มขึ้นในอัตรารองลงไปและกลายมาเป็นอาชีพที่มีมากที่สุดในรุ่นหัวหน้าครัวเรือนคือกรรมกรรับจ้างทั่วไป

ความแตกต่างในรูปแบบของอาชีพระหว่างรุ่นอายุนั้น พบว่า ส่วนใหญ่แล้วหัวหน้าครัวเรือนจะมีอาชีพเช่นเดียวกับบิดาของตน แต่ไม่ปรากฏว่ามีมากกว่าครึ่งหนึ่งเลยสักอาชีพเดียว ยกเว้นหัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดามีอาชีพเกษตรกร ได้หันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ กระจายออกไปมิได้ประกอบอาชีพเกษตรกรเช่นเดียวกับบิดามากที่สุด

มีข้อที่น่าสังเกตก็คือ หัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดาประกอบอาชีพต่าง ๆ แทบทุกกลุ่ม จะมีผู้หันไปประกอบอาชีพกรรมกรรับจ้างทั่วไปในอัตราส่วนที่มาก เป็นอันดับรองจากอาชีพเดิมของบิดา ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการเปลี่ยนแปลงอาชีพระหว่างรุ่นอายุนี้มีผลกระทบโดยตรงจากการเพิ่มขึ้นของระดับความเป็นอุตสาหกรรมในเขตที่ทำการวิจัยนี้

เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของช่วงชั้นอาชีพแล้ว ก็พบว่าหัวหน้าครัวเรือนครึ่งหนึ่งโดยประมาณของทุกช่วงชั้นอาชีพจะคงอยู่ในช่วงชั้นอาชีพเดียวกับบิดา และในช่วงชั้นอาชีพที่ต่ำกว่าจะมีการคงอยู่ในอัตราที่มากกว่าตามลำดับ ส่วนการเปลี่ยนแปลงช่วงชั้นอาชีพนั้นส่วนใหญ่จะเปลี่ยนแปลงไปอยู่ในช่วงชั้นที่ติดกันกับช่วงชั้นอาชีพของบิดา

สำหรับการเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นอายุ ในด้านของทิศทางการเลื่อนชั้นทางสังคม

ซึ่งทำให้เกิดสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมเป็นการเลื่อนชั้นสูงขึ้น คงเดิม และต่ำลง พบว่า ร้อยละ 49.3 คงอยู่ในชั้นสังคมเดิม ร้อยละ 36.6 มีสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น และร้อยละ 14.9 มีสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลง นั่นก็คือทิศทางของการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นไปจะมีขนาดใหญ่มากกว่าทิศทางของการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงประมาณ 2 เท่าครึ่ง และเมื่อพิจารณาถึงระยะทางของการเลื่อนชั้นทางสังคมแล้ว พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นการเลื่อนชั้นหรือเลื่อนลงในช่วงชั้นที่ติดกัน การเลื่อนข้ามชั้นมีเพียงประมาณ 1 ใน 3 ของการเลื่อนชั้นทั้งหมด

ถึงแม้ว่าโดยปกติแล้วระดับความเป็นอุตสาหกรรมและความเป็นเมืองจะนำมาซึ่งอัตราการเลื่อนชั้นทางสังคมในระดับสูงก็ตาม แต่จากการวิจัยนี้ได้พบว่า โอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมนั้นมีข้อจำกัดสำหรับผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นสังคมแรก เริ่มระดับต่ำ ขณะที่โอกาสดังกล่าวนี้เป็นไปได้มากกว่าในผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นสังคมแรก เริ่มระดับสูงกว่า

ในส่วนที่ศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม ได้แยกกล่าวถึงปัจจัยด้านต่าง ๆ และได้ผลโดยสรุปดังนี้

1. ปัจจัยด้านประชากร

เพศ มีอิทธิพลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมอันเนื่องมาจากค่านิยมในด้านเพศของสังคม โดยที่การวิจัยนี้ได้พบว่าผู้ชายมีโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมในอัตราส่วนร้อยละมากกว่าผู้หญิง แต่ไม่แสดงความแตกต่างกันมากนัก และเมื่อนำเอาการศึกษาเข้ามาพิจารณาประกอบพบว่าการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านเพศ นั่นคือ ผู้หญิงมีโอกาสศึกษาในระดับสูงน้อยกว่าผู้ชาย ส่วนในการศึกษาระดับต่ำ (ไม่เกินชั้นประถมศึกษาปีที่ 7) ก็ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ชายมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นไปมากกว่าผู้หญิง

อายุ พบว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุอยู่ในช่วง 31-40 ปี มีร้อยละของผู้ที่มีสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นไปมากที่สุด (ร้อยละ 42.8) รองลงไปคือกลุ่มที่อยู่ในช่วงอายุ 51-60 ปี (ร้อยละ 39.2) ส่วนกลุ่มที่อยู่ในช่วงอายุ 61 ปีขึ้นไปมีร้อยละของผู้ที่มีสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นไปน้อยที่สุด และมีร้อยละของผู้ที่คงอยู่ในชั้นสังคมเดิมมากที่สุด

เนื่องจากเมื่ออยู่ในวัยกำลังแรงงานนั้น (11-60 ปี) โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมยังเป็นแบบเกษตรกรรมจึงมีแบบแผนการประกอบอาชีพสืบทอดจากบิดาเป็นส่วนใหญ่ ทำให้คงอยู่ในชั้นสังคมเดิม ส่วนผู้ที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงมากที่สุดคือกลุ่มอายุ 20-30 ปี เนื่องจากกำลังอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการประกอบอาชีพ โอกาสที่หัวหน้าครัวเรือนกลุ่มนี้จะเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นในรุ่นอายุของตนเองยังอาจจะมีอยู่อีกไม่น้อย

ขนาดครอบครัว พบว่า ผู้ที่มีบุตรจำนวนน้อยจะมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นมากกว่าผู้ที่มีบุตรจำนวนมาก ผู้ที่มีบุตรโดยเฉลี่ยเท่ากับ 2.5 คน เป็นผู้ที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ส่วนผู้ที่มีบุตรโดยเท่ากับ 3.0 คน และ 2.3 คน เป็นผู้ที่ยังคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม และมีการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงตามลำดับ การที่ผู้ที่มีบุตรจำนวนมากที่สุดคงอยู่ในชั้นสังคมเดิมนั้น เป็นเพราะว่าส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ที่ยังคงอยู่ในช่วงชั้นอาชีพเกษตรกรรมและแรงงานไร้ฝีมือ ซึ่งเป็นช่วงชั้นอาชีพที่มีบุตรโดยเฉลี่ยมากกว่าช่วงชั้นอาชีพอื่น ๆ และผลดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในทุกกลุ่มอายุในทำนองเดียวกัน และเมื่อนำเอาระดับการศึกษามาพิจารณาประกอบด้วย ผลที่ได้แสดงความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างชัดเจนในกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาระดับสูง และยังแสดงให้เห็นว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรของหัวหน้าครัวเรือนในทางกลับกัน คือผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงจะมีบุตรโดยเฉลี่ยน้อย ส่วนผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำจะมีบุตรโดยเฉลี่ยมาก เป็นไปตามลำดับ

การย้ายถิ่น ในด้านสถานภาพการย้ายถิ่น พบว่า ผู้ที่เคยย้ายถิ่นจะมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นมากกว่าผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่น ส่วนจำนวนครั้งของการย้ายถิ่นก็มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคม คือผู้ที่มีการย้ายถิ่นโดยเฉลี่ยจำนวนครั้งมากกว่าจะมีโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ส่วนผู้ที่มีการย้ายถิ่นจำนวนครั้งน้อยกว่าจะคงอยู่ในชั้นสังคมเดิมและมีการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลง และไม่ว่าจะนำเอาอายุและระดับการศึกษามาร่วมพิจารณาประกอบด้วย ผลที่ได้ก็คงเป็นไปในทำนองเดียวกัน

2. ปัจจัยด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมในชั้นสังคมแรกเริ่ม

การศึกษาของบิดา พบว่าอัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่บิดามีการศึกษา

ระดับ ป.1 - ป.4 มีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นมากที่สุด เพราะเป็นกลุ่มที่มีบุตรได้เรียนถึงระดับ ป.5 - ป.7 มากที่สุด ในขณะที่บิดาที่ไม่ได้เรียนหนังสือมีบุตรได้เรียนถึงระดับ ป.5 - ป.7 น้อยกว่า ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่บิดามีการศึกษาระดับสูงคือระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา จะส่งผลให้บุตรคงอยู่ในชั้นสังคมเดิมมากที่สุด เพราะตนเองอยู่ในช่วงชั้นสังคมที่สูงอยู่แล้ว ข้อเท็จจริงที่พบนี้เป็นไปตามฐานคติที่ว่า ผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจดี จะพยายามตระเตรียมบุตรของตนให้คงอยู่ในสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม เช่นเดียวกับตนหรือคล้ายคลึงกับตน ส่วนผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมระดับต่ำก็จะพยายามตระเตรียมบุตรของตนให้ได้อยู่ในสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมดีกว่าตน

อาชีพของบิดา ส่วนใหญ่หัวหน้าครัวเรือนจะประกอบอาชีพ เช่นเดียวกับบิดาของตน หัวหน้าครัวเรือนที่บิดามีอาชีพกรรมกรเป็นกลุ่มที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ในอัตราส่วนที่มากที่สุด รองลงไปคือหัวหน้าครัวเรือนที่บิดามีอาชีพเกษตรกร และบิดาที่มีอาชีพค้าขายตามลำดับ ส่วนผู้ที่มีการคงอยู่ในชั้นสังคมเดิมมากที่สุด คือหัวหน้าครัวเรือนที่บิดามีอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 52.2) รองลงไปคือหัวหน้าครัวเรือนที่บิดามีอาชีพค้าขาย (ร้อยละ 47.4) และเมื่อพิจารณาช่วงชั้นอาชีพแล้วก็พบว่าส่วนใหญ่หัวหน้าครัวเรือนจะคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม นั่นคืออยู่ในช่วงชั้นอาชีพเดียวกับบิดา และปรากฏว่าในช่วงชั้นเกษตรกรและแรงงานไร้ฝีมือจะมีการคงอยู่ในชั้นสังคมเดิมในอัตราส่วนที่มากที่สุด รองลงไปคือช่วงชั้นอาชีพที่ใช้ฝีมือและกึ่งใช้ฝีมือ และช่วงชั้นอาชีพที่ไม่ใช้ร่างกาย ตามลำดับ

กล่าวโดยสรุปก็คือ อาชีพของบิดามีอิทธิพลต่อการคงอยู่ในชั้นสังคมเดิมของหัวหน้าครัวเรือนมากที่สุด และรองลงไปคือการพยายามเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น และมีอัตราส่วนของผู้ที่เลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงน้อยที่สุด

3. ปัจจัยด้านคุณลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม

การศึกษา พบว่า ผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงมีโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นคิดเป็นร้อยละ 42.7 ของหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษา และร้อยละ 46.7

ของหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษามีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับต่ำส่วนใหญ่จะคงอยู่ในชั้นสังคมเดียวกับบิดา คือ ร้อยละ 57.0 ของหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับ ป.1 - ป.4 มีสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมคงเดิม

อนึ่ง พบว่า ผู้ที่มีการศึกษาระดับ ป.5 - ป.7 มีอัตราส่วนของผู้ที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นถึงร้อยละ 57.6 ทั้งเพราะบิดาหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีการศึกษาไม่เกินชั้น ป.4 ดังนั้นระดับการศึกษา ป.5 - ป.7 จึงเป็นระดับการศึกษาที่บิดาจะสามารถส่งเสียให้เรียนได้ และเมื่อได้รับการฝึกอบรมก็ทำให้สามารถทำงานในช่วงชั้นอาชีพที่ใช้ฝีมือและกึ่งใช้ฝีมือได้ ซึ่งจัดว่าเป็นช่วงชั้นอาชีพที่สูงกว่าช่วงชั้นของบิดาซึ่งส่วนใหญ่เป็นช่วงชั้นอาชีพ เกษตรกรและแรงงานไร้ฝีมือ

อาชีพ พบว่า อาชีพที่แสดงถึงการเลื่อนชั้นทางสังคมในสถานภาพสูงขึ้นมากที่สุดคือรับราชการ คิดเป็นร้อยละถึง 72.5 รองลงไปคือทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือบริษัทในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 68.9 และถัดไปคือร้อยละ 63.3 ของอาชีพช่างฝีมือ ร้อยละ 54.4 ของอาชีพค้าขาย และร้อยละ 54.1 ของอาชีพทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือบริษัทในระดับต่ำ มีการเลื่อนชั้นทางสังคมในสถานภาพสูงขึ้น

อาชีพที่มีการคงอยู่ในชั้นสังคมเดียวกับบิดามากที่สุด คือ เกษตรกร คือ ร้อยละ 94.1 ของหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนี้คงอยู่ในชั้นสังคมเดิม

อาชีพที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงมากที่สุดคือกรรมกรรับจ้างทั่วไป ซึ่งเป็นอาชีพที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในช่วงที่มีการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมอย่างมากภายในอำเภอธัญบุรี และอำเภอคลองหลวง และ เป็นอาชีพที่เกิดขึ้นโดยสภาพโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมมากกว่าโดยการสืบทอดระหว่างรุ่นอายุหรือจากบิดาสู่บุตร ดังจะเห็นได้ว่าไม่ว่าบิดาจะมีอาชีพอะไรก็ตามจะมีสัดส่วนของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพกรรมกรรับจ้างทั่วไปในระดับค่อนข้างมากทั้งสิ้น

โดยส่วนรวมแล้วจะเห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในช่วงชั้นอาชีพที่ไม่ใช่แรงงาน

ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71.7) และกว่าครึ่งหนึ่งของหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในช่วงชั้นอาชีพที่ใช้ฝีมือ และกึ่งใช้ฝีมือ (ร้อยละ 55.5) มีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ใน ช่วงชั้นอาชีพเกษตรกรรมและแรงงานไร้ฝีมือ ส่วนใหญ่มีการคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม (ร้อยละ 78.2)

รายได้ หัวหน้าครัวเรือนที่มีรายได้ต่อปีโดยเฉลี่ยสูงกว่า มีการเลื่อนชั้นทาง สังคมสูงขึ้น หัวหน้าครัวเรือนที่มีรายได้ต่อปีโดยเฉลี่ยต่ำกว่าจะมีการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลง และคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม ตามลำดับ การที่ผู้ที่คงอยู่ในชั้นสังคมเดิมมีรายได้ต่อปีโดย เฉลี่ยต่ำที่สุด เป็นเพราะว่าส่วนใหญ่ของผู้ที่คงอยู่ในชั้นสังคมเดิมนี้นี้ คือผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นอาชีพ เกษตรกรรมและแรง งานไร้ฝีมือ ซึ่งเป็นช่วงชั้นอาชีพที่มีรายได้โดยเฉลี่ยต่ำที่สุดอยู่แล้ว ลักษณะความสัมพันธ์ของรายได้ กับสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคม เป็นไปในทำนองเดียวกันทุกกลุ่มอายุ ยกเว้นกลุ่มอายุต่ำกว่า 20-30 ปี ที่ผู้ที่มีรายได้โดยเฉลี่ยสูงที่สุด เป็นผู้ที่มีสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมคงเดิม ทั้งนี้ เนื่องจากว่าในกลุ่มอายุนี้ผู้ที่คงอยู่ในชั้นสังคม เดิม เป็นผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นอาชีพที่ไม่ใช่ แรงกายเป็น ส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นช่วงชั้นอาชีพที่มีรายได้โดยเฉลี่ยสูงกว่าช่วงชั้นอาชีพอื่น ๆ

4. ปัจจัยด้านการเปิดรับสื่อมวลชน

การเปิดรับสื่อมวลชน พบว่า ครึ่งหนึ่งของผู้ที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนระดับสูงมี การเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น และร้อยละ 38.1 มีการเลื่อนชั้นทางสังคมคงเดิม และเพียงร้อย ละ 11.9 มีการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลง แม้ว่าส่วนใหญ่ของประชากรตัวอย่างจะมีการเปิดรับ สื่อมวลชนระดับกลางและระดับค่อนข้างต่ำ ประมาณร้อยละ 30 เท่า ๆ กัน แต่เมื่อหาค่าเฉลี่ย ของการเปิดรับสื่อมวลชนแล้ว พบว่าผู้ที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนในระดับคะแนนโดยเฉลี่ยเท่ากับ 12.0 เป็นผู้ที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ส่วนผู้ที่มีระดับคะแนนโดยเฉลี่ยเท่ากับ 11.6 และ 11.0 เป็นผู้ที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงและเป็นผู้ที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมคงเดิมตามลำดับ การที่ผู้ที่มีระดับการเปิดรับสื่อมวลชนต่ำที่สุดคงอยู่ในชั้นสังคม เดิม เนื่องจากในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ ที่อยู่ในช่วงชั้น เกษตรกรรมและแรงงานไร้ฝีมือ ซึ่งเป็นช่วงชั้นอาชีพที่มีระดับการเปิดรับสื่อมวลชนต่ำ กว่าช่วงชั้นอื่น ๆ และเมื่อนำเอาอายุมาร่วมพิจารณา ผลที่ได้ยังคงยืนยันลักษณะความสัมพันธ์ของ ระดับการเปิดรับสื่อมวลชนกับสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมในทุกกลุ่มอายุ ยกเว้นกลุ่มอายุต่ำ

กว่า 20-30 ปี ที่ผู้ที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนสูงสุด เป็นผู้ที่ยังคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ในกลุ่มอายุดังกล่าวนี้ผู้ที่คงอยู่ในชั้นสังคมเดิมส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงชั้นอาชีพที่ไม่ใช้แรงงาน ซึ่ง เป็นช่วงชั้นที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนสูงสุด

ค่านิยมสมัยใหม่ เนื่องจากประมาณ 3 ใน 4 ของประชากรตัวอย่างมีค่านิยมสมัยใหม่ระดับกลาง และในจำนวนนี้ร้อยละ 46.6 มีการเลื่อนชั้นทางสังคมคงเดิม ร้อยละ 38.4 มีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ส่วนค่านิยมสมัยใหม่ระดับสูง และระดับต่ำก็ปรากฏว่า อัตราส่วนร้อยที่สูงที่สุดจะตกอยู่ในกลุ่มผู้ที่ยังคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม ทำให้มองเห็นอิทธิพลของระดับค่านิยมสมัยใหม่ได้ไม่ชัดเจน แต่เมื่อหาค่าเฉลี่ยของระดับค่านิยมสมัยใหม่ พบว่า ผู้ที่มีระดับค่านิยมสมัยใหม่เท่ากับคะแนนเฉลี่ย 4.9 เป็นผู้ที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ส่วนผู้ที่ยังคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม และเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงมีคะแนนเฉลี่ยของระดับค่านิยมสมัยใหม่เท่ากับ 4.8 เท่ากัน อิทธิพลของค่านิยมสมัยใหม่จะเห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อพิจารณาในแต่ละกลุ่มอายุ ซึ่งจะพบผลในทำนองเดียวกันว่าผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับที่สูงกว่าจะมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น มากกว่าผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับที่ต่ำกว่า

การมีส่วนร่วมทางการเมือง วัดจากจำนวนประเภทของการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งครั้งหลังสุดก่อนวันสำรวจ ได้แก่ การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาตำบล สมาชิกสภาจังหวัด และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พบว่า ทุก ๆ กลุ่มของผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง อัตราส่วนร้อยที่สูงที่สุดจะตกอยู่ในกลุ่มผู้ที่ยังคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม และเมื่อหาค่าเฉลี่ยจำนวนประเภทของการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแล้ว พบว่า ผู้ที่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งมากที่สุดคือ 2.4 ประเภทเป็นผู้ที่ยังคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม ส่วนผู้ที่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง 2.0 ประเภทเป็นผู้ที่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ครั้นเมื่อพิจารณาถึงการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งของในแต่ละช่วงชั้นอาชีพแล้ว ก็พบว่าผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นต่ำสุดมีการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งมากที่สุด โดยเฉลี่ยเท่ากับ 2.5 ประเภท ส่วนในช่วงชั้นกลางและช่วงชั้นสูงมีการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยเฉลี่ยเท่ากับ 1.9 ครั้งเท่ากัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยต่าง ๆ ที่พบว่า ในสังคมไทยผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นสังคมที่สูงไม่ได้ให้ความสนใจต่อการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ส่วนผู้ที่อยู่ในช่วงชั้น

ต่ำจะไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งมากกว่าเพราะได้รับการจูงใจจากหลาย ๆ ด้าน และตระหนักว่าเป็นสิทธิทางการเมืองเพียงอย่างเดียวที่ตนมีอยู่อย่างแจ่มชัด ซึ่งผลที่ปรากฏ เช่นนี้ไม่เป็นไปตามลักษณะประชาธิปไตยของประเทศทางตะวันตก ที่พบว่าในชนชั้นสูงมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าชนชั้นต่ำ และเมื่อพิจารณาถึงความสมเหตุสมผลจากข้อมูลที่ปรากฏในการวิจัยนี้ ก็กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาศัยการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเป็นตัวชี้วัด ไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม

นอกจากนี้แล้ว ยังได้อาศัยแนวความคิดเกี่ยวกับระบบการสื่อสารมวลชนของ Daniel Lerner ที่กล่าวถึงสหสัมพันธ์ของส่วนประกอบ (sectors) ของระบบสังคมในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง กับการเปิดรับสื่อมวลชนในระบบการสื่อสารมวลชนหนึ่ง ๆ ในการวิจัยนี้ได้ทดสอบหาความสัมพันธ์ของการเปิดรับสื่อมวลชนกับค่านิยมสมัยใหม่ การเปิดรับสื่อมวลชนกับระดับการศึกษา และการเปิดรับสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยพิจารณาร่วมกับโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนกับค่านิยมสมัยใหม่มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก คือผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนในระดับสูง จะมีระดับค่านิยมสมัยใหม่สูงด้วย โดยที่ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ได้มีค่าสูง และต่างก็มีอิทธิพลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมในทิศทางเดียวกัน สหสัมพันธ์ของการเปิดรับสื่อมวลชนกับระดับการศึกษาก็เช่นเดียวกัน คือมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก ผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงจะมีการเปิดรับสื่อมวลชนระดับสูงด้วย และทั้งการศึกษาและการเปิดรับสื่อมวลชนต่างก็มีอิทธิพลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมในทิศทางเดียวกัน แต่สำหรับการเปิดรับสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น พบว่าไม่มีความสัมพันธ์กัน และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ก็ไม่มีอิทธิพลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมให้สูงขึ้นแต่ประการใด

โดยสรุปแล้ว กล่าวได้ว่าปัจจัยในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมในชั้นสังคมแรกเริ่ม ปัจจัยด้านคุณลักษณะทางเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านการเปิดรับสื่อมวลชน โดยส่วนรวมจะมีอิทธิพลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมทั้งสิ้น และแต่ละปัจจัยต่างก็มีผลกระทบต่อกันด้วย โดยที่อาจจะเป็นสหสัมพันธ์ในทางบวกหรือในทางลบ แล้วส่งผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมในสถานภาพต่าง ๆ กัน ซึ่งจะสรุปความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้งหมด (ยกเว้นตัวแปรที่เป็นนามมาตรา (Nominal scales)) ในตารางแสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ซึ่งปรากฏผลดังนี้

ตารางที่ 48 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Simple correlation) ของตัวแปรต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสถานการณ์

การเลื่อนชั้นทางสังคม

ตัวแปร ^ก	สหสัมพันธ์กับ										
	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
(1)	0.5415	-0.0276	-0.2857	-0.1590	-0.4091	-0.0588	-0.1674	0.0384	0.0269	0.3323	0.0453
(2)		-0.2418	-0.1925	-0.1690	-0.4399	-0.1762	-0.3576	-0.0180	-0.0533	0.3154	-0.0107
(3)			0.2023	0.0618	0.2528	0.2378	0.1569	0.0113	-0.0004	-0.1376	0.1206
(4)				0.2450	0.3800	0.0957	0.1666	0.0485	0.0535	-0.1725	-0.1639
(5)					0.2164	0.3067	0.1095	0.0054	0.0179	-0.1703	-0.4967
(6)						0.3464	0.4722	0.0245	0.0630	-0.2281	0.0345
(7)							0.2301	0.0271	0.0183	-0.1890	0.5549
(8)								0.0555	0.0880	-0.2176	0.0428
(9)									0.6439	-0.0731	0.0019
(10)										-0.0442	0.0661
(11)											-0.0704

^ก(1) อายุ, (2) ขนาดครอบครัว, (3) การย้ายถิ่น, (4) การศึกษาของบิดา, (5) ช่วงชั้นอาชีพของบิดา, (6) การศึกษา, (7) ช่วงชั้นอาชีพ, (8) รายได้, (9) การเปิดรับสื่อมวลชน, (10) ค่านิยมสมัยใหม่, (11) การมีส่วนร่วมทางการเมือง, (12) สถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคม

ข้อจำกัดในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ผลสำหรับตัวแปรในด้านเพศนั้น ผลสรุปอาจจะไม่ดีเพียงพอเนื่องจาก สัดส่วนของผู้ชายกับผู้หญิงที่ตก เป็นตัวอย่างของการวิจัยนี้ มีความแตกต่างกันมาก คือมีผู้ชายถึง ร้อยละ 89.6 แต่มีผู้หญิงเพียงร้อยละ 10.4 ทำให้การวิเคราะห์เปรียบเทียบอาจจะมีความคลาดเคลื่อนได้

2. เนื่องจากประชากรตัวอย่างในกลุ่มอายุ 20-30 ปี เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาระดับสูง (อาชีวศึกษาและอุดมศึกษา) และมีช่วงชั้นอาชีพไม่ใช่แรงงานเป็นส่วนมาก และในขณะเดียวกัน กลุ่มที่มีอาชีพไม่ใช่แรงงานนี้ มีสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมคงเดิม ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มอายุอื่น ๆ โดยส่วนรวม ที่มีผู้ที่คงอยู่ในชั้นสังคมเดิมส่วนใหญ่เป็นการคงอยู่ในช่วงชั้นอาชีพเกษตรกร และแรงงานไร้ฝีมือ ฉะนั้นจึงทำให้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแทบทุกตัวแปรที่กลุ่มอายุต่ำกว่า 20-30 ปี (ได้รวมเอากลุ่มอายุต่ำกว่า 20 ปีเข้าไปด้วย) จะปรากฏว่าแตกต่างไปจากกลุ่มอายุอื่น ๆ โดยส่วนรวม

3. เนื่องจากประชากรตัวอย่างในการวิจัยนี้ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงชั้นต่ำหรือช่วงชั้นอาชีพ เกษตรกรและแรงงานไร้ฝีมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมคงเดิมมี สัดส่วนของผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นต่ำมากที่สุด ทำให้ผลการวิเคราะห์ต่าง ๆ มักจะเป็นไปตามลำดับ คือ สถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ต่ำลง และคงเดิม เช่นในเรื่องราวได้ จำนวนบุตร เป็นต้น ประกอบกับสัดส่วนของผู้ที่เลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงมีน้อย (ร้อยละ 14.9) ทำให้ผลการวิเคราะห์ ต่าง ๆ เกี่ยวกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงไม่ชัดเจนมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำตัวแปรคุมเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้ มีใช้ข้อมูลที่รวบรวมเพื่อศึกษาเรื่องนี้โดยเฉพาะ ดังนั้น จึงพบว่ามีความไม่สมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูลหลายแห่ง เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาของบิดา หัวหน้าครัวเรือนมีเพียง 496 ราย จากประชากรตัวอย่างที่วัดสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมได้ 704 ราย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม โดยส่วนรวมแล้วผลการศึกษาเป็นที่น่าพอใจเพราะสามารถ

แสดงถึงแบบแผนและแนวโน้มของการเลื่อนชั้นทางสังคม ตลอดถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม ได้ดี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอธิบายถึงปรากฏการณ์ทางสังคมได้ตามความมุ่งหมายของการวิจัย

5. ในการศึกษาได้จัดลำดับชั้นทางสังคม โดยอาศัยช่วงชั้นอาชีพเป็นดัชนี แบ่งออกเป็น 3 ช่วงชั้นด้วยกันจากสูงไปหาลำ ได้แก่ ช่วงชั้นอาชีพที่ไม่ใช้แรงงาน ช่วงชั้นอาชีพที่ใช้ฝีมือและกึ่งใช้ฝีมือและช่วงชั้นอาชีพ เกษตรกรและแรงงานไร้ฝีมือ สถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมของหัวหน้าครัวเรือนได้มาจากการเปรียบเทียบช่วงชั้นอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนกับช่วงชั้นอาชีพของบิดาหัวหน้าครัวเรือนนั้น ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ผลจากการแบ่งช่วงชั้นอาชีพดังกล่าวมานี้ ทำให้หัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดาอยู่ในช่วงชั้นอาชีพที่ใช้ฝีมือและกึ่งใช้ฝีมืออันเป็นชั้นสังคมระดับกลาง เป็นเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นที่จะปรากฏว่าจำแนกออกเป็นการเลื่อนชั้นทางสังคมได้ 3 สถานภาพด้วยกัน คือ การเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น การคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม และการเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลง ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดาอยู่ในช่วงชั้นอาชีพอีก 2 ช่วงชั้นนั้น จะปรากฏว่ามีการเลื่อนชั้นทางสังคมได้เพียง 2 สถานภาพเท่านั้น นั่นคือ หัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดาอยู่ในช่วงชั้นอาชีพที่ไม่ใช้แรงงาน จะมีการเลื่อนชั้นทางสังคมในสถานภาพคงเดิมและต่ำลง ไม่มีโอกาสสูงกว่าบิดาเนื่องจากถือว่าช่วงชั้นอาชีพของบิดาเป็นช่วงชั้นที่สูงสุดแล้ว ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดาอยู่ในช่วงชั้นอาชีพ เกษตรกรและแรงงานไร้ฝีมือ จะมีการเลื่อนชั้นทางสังคมในสถานภาพสูงขึ้น และคงเดิม ไม่มีการเลื่อนชั้นต่ำลงเนื่องจากถือว่าช่วงชั้นอาชีพของบิดาเป็นช่วงชั้นที่ต่ำสุดแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งของการศึกษาค้างนี้ เพราะในความเป็นจริงแล้ว การที่หัวหน้าครัวเรือนคงอยู่ในชั้นสังคมเดิมของบิดา อาจจะมี ความแตกต่างในประเภทของอาชีพที่ประกอบอยู่ และอาจจะมี ความแตกต่างในรายละเอียดของสถานภาพทางสังคมของตนเองและของบิดา

ข้อเสนอแนะ

1. ด้วยเหตุที่การศึกษานี้ ได้จัดลำดับช่วงชั้นทางสังคมของบุคคลโดยใช้อาชีพเป็นดัชนี และใช้วิธีการศึกษาแบบ Objective method ซึ่งได้แนวทางมาจากการประมวลผลการวิจัยต่าง ๆ และแนวความคิดที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ แต่เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่เสมอ ฉะนั้นคำนิยามเกี่ยวกับสถานภาพของเกียรติในอาชีพก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้บ้าง ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่สนใจจะศึกษาในเรื่องทำนองเดียวกันนี้ต่อไป ควรจะลองใช้วิธีการจัดช่วงชั้นอาชีพของบุคคลโดยวิธี Reputational method ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้ศึกษาให้บุคคลจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคมให้บุคคลอื่นที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ว่าบุคคลอื่นนั้นควรจะอยู่ในช่วงชั้นสังคมใด แล้วจึงนำผลการจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคม (ช่วงชั้นอาชีพ) ที่ได้ ไปวัดสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคล
2. ควรจะได้มีการทำวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมโดยตรง ทั้งที่เป็น การเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นอายุ และการเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นอายุของตนเอง และน่าจะ ได้มีการศึกษาในเขตเมืองป็นชนบท หรือชุมชนที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบเกษตรกรรม-อุตสาหกรรมปนกัน อื่น ๆ เพื่อจะได้หลักฐานเชิงประจักษ์ (empirical evidence) ที่สามารถอธิบายเป็นหลักทั่วไปของชุมชนที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบเดียวกันนี้
3. การวิจัยเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมโดยตรงนั้น ถ้าเป็นไปได้ควรจะได้มีการเปรียบเทียบสถานภาพแรกเข้า (status of entry) ระหว่างรุ่นอายุ คือเปรียบเทียบสถานภาพของอาชีพเมื่อ เริ่มทำงานครั้งแรกของบุคคลกับของบิดาด้วย เพราะในการวิจัยนี้เป็น การเปรียบเทียบสถานภาพปลายทาง (status of destination) ระหว่างรุ่นอายุคือ เปรียบเทียบสถานภาพอาชีพหลักในปัจจุบันของบุคคลกับอาชีพสุดท้ายของบิดา ซึ่งอาจจะเป็นการเปรียบเทียบที่ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากอาชีพหลักในปัจจุบันของบุคคลอาจจะไม่ใช่สถานภาพปลายทางของบุคคลนั้น เพราะบุคคลยังมีโอกาสเปลี่ยนแปลงช่วงชั้นอาชีพในรุ่นอายุของตนเองอยู่อีกไม่มากนัก้อย ดังนั้นการเปรียบเทียบสถานภาพแรกเข้า จะทำให้สามารถเห็นภาพของกระบวนการเลื่อนชั้นทางสังคมได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

โดยรวมความแล้ว การวิจัยนี้ได้ผลตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และกล่าวได้ว่าแนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ได้เป็นส่วนใหญ่ จะมีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ไม่อาจนำมาใช้อธิบายในสังคมที่ทำการวิจัยนี้ได้ อย่างไรก็ตามการวิจัยต่อ ๆ ไป จะทำให้เกิดความกระจ่างเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในสังคมไทยได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ น่าจะช่วยเป็นแนวทางหนึ่งของการศึกษาต่อ ๆ ไปได้เป็นอย่างดี และน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาวางนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการความเป็นเมือง และความเป็นอุตสาหกรรมได้ไม่มากนัก